

(Inter)Nationaal Park Reichswald/Ketelwald

Bijna twintig jaar geleden lanceerden we het idee van een grensoverschrijdend natuurpark Ketelwald. Het idee werd positief ontvangen en samen met Natuurmonumenten, Forstamt Kleve en het NABU Naturschutzstation Niederrhein hebben we het uitgewerkt in een Interreg-project waardoor tal van door ons aangedragen projecten konden worden gerealiseerd. Bovendien kwam er een toekomstvisie met nog meer projectideeën voor het Ketelwald. Het merendeel daarvan werd in de loop van de tijd uitgevoerd maar nog steeds leek de tijd niet rijp voor een gezamenlijk Nederlands-Duits natuurpark of zelfs nationaal park. Tot een paar maanden geleden.

In september 2023 kwam het bericht dat de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen op zoek is naar een tweede locatie voor een Nationaal Park. Nu heeft alleen de Eifel deze status in Noordrijn-Westfalen. In zo'n gebied zou de biodiversiteit door natuurlijke ontwikkeling een impuls moeten krijgen. Van de zes mogelijke kandidaten is het Reichswald er één.

Ineens staat het Reichswald op de kaart als mogelijke kanshebber voor aanwijzing tot Nationaal Park. Zowel bij de NABU als de WMG, die destijds samen de Toekomstvisie Ketelwald hebben geschreven, gingen alle bellen rinkelen. Zou ons oorspronkelijke idee van een grensoverschrijdend Nationaal park, een (Inter)Nationaal Park, dan toch bewaard kunnen worden? Het zou al prachtig zijn als het Reichswald een Nationaal Park wordt, maar nog beter is het als ook de Nederlandse kant van het Ketelwald mee kan doen.

Het logo van het Ketelwaldproject uit 2005-2007 is nog steeds actueel en geeft duidelijk aan wat de bedoeling is van de Nederlands-Duitse samenwerking: natuur over grenzen heen.

De natuurwaarden aan de Nederlandse kant voegen veel toe aan die van het Reichswald: gebieden als de Sint-Jansberg (Natura2000), Duivelsberg, De Bruuk (Natura2000) en het Koningsven, maar ook het Groesbeeks bos heeft volop ontwikkelingsmogelijkheden. Ze

maken het gebied robuuster en doen recht aan de onlosmakelijke eenheid die het ooit als Ketelwald was.

Wat is een Nationaal Park?

De IUCN (International Union for Conservation of Nature) wordt internationaal gezien als de autoriteit als het gaat om natuurbeheer en natuurbescherming. Zij onderscheidt zes soorten beschermde natuurgebieden. Een Nationaal Park is er een van. De definitie is als volgt:

Nationaal park: Grote natuurgebieden of bijna-natuurlijke gebieden die worden behouden om grootschalige ecologische processen te beschermen, samen met de kenmerkende soorten en ecosystemen, die tevens zorgen voor ecologisch, culturele, spirituele, wetenschappelijke, educatieve, recreatieve en bezoekersmogelijkheden. De categorie moet gebaseerd zijn op de primaire beheerdoelstelling(en), die van toepassing moet zijn op ten minste driekwart van het beschermde gebied – de 75 procent-regel.

Zowel Duitsland als Nederland hanteren de definitie van het IUCN wat betreft Nationale Parken. Toch zijn er verschillen van interpretatie. In Duitsland acht men natuurlijke processen van groot belang in een Nationaal Park. Voor bossen is dat ook niet gek, want bos is in ons zeeklimaat, zonder ingrijpen van de mens, vaak het einde van de natuurlijke ontwikkeling van een begroeiing. Onder natte omstandigheden kan dat ook veen zijn, of vlak bij zee heide. Zo was het ontgonnen veengebied Koningsven ooit het resultaat van 8.000 jaar ongestoorde ontwikkeling. De meeste natuur in Nederland bestaat echter uit half-natuurlijke landschappen, waarin de natuur zich vrij ontwikkelt maar door af en toe ingrijpen van de mens in een bepaald ontwikkelingsstadium blijft hangen. Zo blijft door begrazing met schapen de heide in stand en de graslanden van De Bruuk worden geen bos omdat ze jaarlijks worden gemaaid. Om dergelijke waardevolle half-natuurlijke natuurgebieden te kunnen handhaven, heeft de IUCN de 75% regel ingevoerd. Dat wil zeggen dat minstens 75% van de oppervlakte van het Nationaal Park natuurlijk of bijna-natuurlijk moet zijn en 25% mag ook anders zijn bijvoorbeeld heide of natuurgrasland. Ook bossen zijn vaak half-natuurlijk, zowel

Reichswald

in Nederland als in Duitsland. Veel bomen zijn aangeplant, dus er niet vanzelf gekomen, waardoor naaldbomen de meeste bossen domineren. Van nature zouden hier loofbomen groeien. Daarnaast wordt er structureel hout geoogst zoals in het Reichswald en het Groesbeeks bos.

Om aangewezen te kunnen worden als Nationaal Park hoeft het gebied nog niet helemaal natuurlijk te zijn, maar de weg daarheen dient wel ingeslagen te worden. Dat kan door de bosnatuur haar gang laten gaan, maar het proces kan ook versneld worden door in te grijpen. Door het selectief kappen van naaldbos kan de omvorming van natuurlijk loofbos versneld worden. In een Nationaal Park zijn dergelijke ingrepen toegestaan.

Ook Nederland gaat uit van de richtlijnen van het IUCN, maar vat die de laatste jaren steeds ruimer op. Ligt de minimumgrootte van een Nationaal Park rond 1.000 ha, aan de Nederlandse kant gaat men tegenwoordig voor grotere gebieden. Nationaal Park nieuwe stijl, noemt men dat. Het Nationaal Park Drentse Aa is er een voorbeeld van. In zo'n Nationaal Park nieuwe stijl liggen grote natuurkernen (vaak Natura2000-gebied), omringd door een landschapszone resp. ontwikkelzone waarin landbouw en andere ruimtelijke functies nauw verweven zijn met natuur. In een versnipperd natuurlandschap als het Nederlandse betekent dit dat meerdere natuurgebieden onder het Nationaal Park worden gebracht, evenals de tussenliggende, vaak intensief gebruikte landbouwgronden en zelfs hele dorpen en steden.

Een dergelijk gebied zal niet voldoen aan de IUCN-voorwaarde van 75% natuurlijke natuur, maar de natuurkernen wellicht wel. Een (Inter)Nationaal Park Reichswald of Ketelwald zou wel aan de oorspronkelijke IUCN-richtlijnen kunnen voldoen. Het zou het bosgebied tussen Nijmegen en Kleve kunnen omvatten met daarin aan de randen heidegebieden (Mulderskop, Heumense Schans, Mookerschans, Mookerheide), moeras en natte schraalgraslanden (Koningsven, De Bruuk) en langs het Reichswald de Niers. In de toekomst zou het misschien ook mogelijk zijn om via verbindingzones de Oude Waal, Groenlanden en Millinger Waard toe te voegen aan dit Nationaal Park.

Het Reichswald

Het Duitse Reichswald is een ca 5.000 hectare groot aaneengesloten bosgebied dat slechts door twee wegen doorkruist wordt. Na de Tweede Wereldoorlog werd het zwaar gehavende bos voor een groot deel opnieuw aangeplant met grove den- en eiken, maar er zijn talrijke percelen met oude loofbossen en wildernispercelen bewaard gebleven. In het honderden jaar oude bosgebied Geldenberg kan de natuur al 50 jaar ongestoord zijn gang gaan. Hier kun je zien hoe indrukwekkend een natuurlijk bos eruit ziet. Het heeft niet voor niets de status van Natura2000-gebied gekregen.

Hoewel houtoogst een hoofddoelstelling in het Reichswald bleef, heeft de laatste decennia in toenemende mate bosomvorming plaats gevonden van naald- naar loofbos. Ook hebben stormen en bastkevers (bijvoorbeeld de letterzetter) ertoe bijgedragen dat flinke naaldbospercelen verdwenen zijn en plaats hebben gemaakt voor natuurlijke bosverjonging.

Hoewel het Reichswald momenteel voornamelijk voor bosbouwdoeleinden wordt gebruikt, is grootschalige ontwikkeling van natuurlijk bos dus goed mogelijk en kan er een flinke slag worden gemaakt om de biodiversiteit te vergroten. Door zijn ouderdom en grootschaligheid is die overigens nu al behoorlijk goed..

Het Reichswald is een uiterst belangrijk leefgebied voor roofvogels en wordt gekenmerkt door een hoge broedpopulatie van haviken, sperwers, buizerds, boomvalken en wespenspiegels. De laatste jaren hebben ook de Rode wouw en Oehoe zich gevestigd als

broedvogel. In de oude houtkernen van het bos leven zeker vijf soorten spechten: Kleine bonte, Middelste bonte en Grote bonte specht, Groene en Zwarte specht. Bovendien zijn deze oude houtkernen zeer rijk aan doodhoutkeversoorten. Van de bijna 800 keversoorten die er gevonden worden zijn er 240 aan dood hout gebonden.

Zwarte specht

Met twaalf soorten vleermuizen is het Reichswald voor deze soortengroep van nationaal belang voor Duitsland: Rosse vleermuis, Gewone grootvleermuis, Laatvlieger, Franjestaart, Brandt's vleermuis, Bosvleermuis, Ruige dwergvleermuis, Watervleermuis, Gewone dwergvleermuis, Grijs grootvleermuis, Kleine dwergvleermuis en Vale vleermuis.

Door het bos de mogelijkheid te geven zich door te ontwikkelen en ouder te worden, zal het aantal bosstadia toenemen. Naast oude en dikke bomen, zal er ook een aftakelingsfase optreden, waarbij bomen hol worden. Daarna kan een boom vaak ook nog wel honderd jaar verder leven voordat hij omvalt. Hierdoor ontstaat een bos met een zeer uiteenlopende leeftijdsopbouw, waarbij de biodiversiteit alsmaar toeneemt.

Landschap en geologie

Landschappelijk en geologisch is het bosgebied interessant omdat het op een eindmorene van het landijs van het Saalien (236.000-124.000 jaar geleden) ligt. Hieruit zijn landschapsvormen voortgekomen zoals de stuwwal, droge dalen, smeltwaterdalen, spoelzandwaaiers (Sandur) en oude scheefgestelde kleilagen. In de laatste ijstijd Weichselien (116.000-10.500 jaar geleden) werd löss op windluwe plaatsen afgezet.

Ook het Koningsven dat aan zowel Jansberg als Reichswald grenst, is een ijstijdenlandschap. Daar stroomde toen de Rijn als een negen kilometer brede vlechtende rivier die

daar in een rustige periode een zeldzame, compacte ijstijdklei afzette. Daarop stagneerde het water en kon 8.000 jaar lang een bijzonder rijk hoogveengebied tot ontwikkeling komen, gevoed door grondwater uit de stuwwal. Het Koningsven is dus onlosmakelijk verbonden met het Reichswald. Helaas werd het begin 1900 afgegraven, ontgonnen en als landbouwgrond in gebruik genomen. Als uitvloeisel van het Ketelwaldproject uit 2005-2007 wordt ca. 200 hectare van dat Koningsven gerenatureerd. Aan de voet van de Sint-Jansberg is daar al een begin mee gemaakt en er vormt zich daar al een bijzonder moeraslandschap. Binnenkort komt het deel dat grenst aan het Reichswald aan de beurt.

Natuur houdt zich niet aan landsgrenzen

Het Reichswald vormde samen met de bossen op de Nederlandse kant één geheel en werd Ketelwald genoemd. Daarom ligt het voor de hand het gebied als één geheel te zien. De natuur houdt zich immers niet aan grenzen. Wanneer we het Nederlandse beboste deel van de stuwwal erbij betrekken, wordt het gebied niet alleen ca. 4.000 hectare groter maar heeft het naast bos nog meer hoogwaardige natuur te bieden, die op het Duitse deel van de stuwwal nagenoeg ontbreekt. Heidevelden met o.a. Nachtzwaluw en Gladde slang (Mookerheide, Mulderskop), moerasgebieden met zeer grote biodiversiteit (Koningsven en De Bruuk tevens Natura2000-gebied). De Sint-Jansberg is vanwege zijn oude Eiken-Beukenbossen aangewezen als Natura2000-gebied en kenmerkt zich evenals de Duivelsberg door de vele beken die er stromen. Dit maakt het totale Ketelwaldgebied veel waardevoller dan het Reichswald alleen.

Nachtzwaluw

Mozaïek in Hagia Sophia, Istanbul. Christus met links keizer Constantijn IX Monomachus van Byzantium (huidige Istanbul) en rechts keizerin Zoë. Als rechtmatig erfgenaam van keizer Constantijn VIII zou zij trouwen met Otto III zodat het West- en Oost-Romeinse Rijk weer verenigd zouden worden. Otto overleed echter voordat het zover was.

Uitbreidingsmogelijkheden richting uiterwaarden Waal

Daarnaast zijn er nog meer ontwikkelingsmogelijkheden. Zo ligt de toegang tot het rivierengebied van de Waal in Nederland op maar anderhalve kilometer afstand van de beboste stuwwal, ook weer op de Nederlands-Duitse grens (Querdam). Door slechts 50 ha landbouwgrond om te vormen tot natuur zou op termijn deze verbindingzone verbreed kunnen worden en ontstaat via de Ooijse Graaf een robuuste toegangspoort tot de Gelderse poort: Millingerwaard, Erlecomse waard, De Groenlanden en de Oude Waal. Deze gebieden behoren tot de Rijntakken, ook een Natura2000-gebied. Hierdoor kan weer een heel ander ecosysteem van ca 1.000 ha toegevoegd aan het nationaal park. De Gelderse Poort is beroemd vanwege de vele water- en moerasvogels en de Zeearend. Vanuit het bosgebied op de stuwwal kunnen edelherten dan in de zomer migreren naar de grazige uiterwaarden en in de winter weer terug naar het bos en daar op zoek gaan naar eikels. Zo kunnen ze hun natuurlijke gedrag volgen. Door hun graasgedrag zullen ze het uiterlijk van het rivierengebied in positieve zin beïnvloeden. Zo verrijken bos- en rivierengebied elkaar.

Naast biodiversiteit ook klimaatbescherming

Door het maken van een (Inter)Nationaal Park Reichswald/Ketelwald is niet alleen de biodiversiteit en de mens gediend, ook levert het een bijdrage aan de bescherming

van het klimaat. Dat komt omdat bossen CO₂ vastleggen en zo de klimaatverandering tegengaan. Naarmate bossen ouder worden leggen ze meer kooldioxide vast, totdat een evenwicht bereikt wordt. Zo ver zijn de bossen op de stuwwal nog lang niet, ze zijn nog veel te jong.

De vestiging van een nationaal park betekent overigens niet dat na het omvormingsbeheer helemaal geen bomenkap meer mogelijk is. Er kan op bepaalde plekken nog steeds duurzame houtkap (bijv. voor woningbouw) mogelijk zijn, maar dat zal tijdens de planvorming duidelijk moeten worden.

Geschiedkundig van groot belang

Het Ketelwald is ook geschiedkundig van groot belang. Iedereen kent wel de Slag op de Mookerheide en veel mensen weten ook dat hier in het laatste oorlogsjaar 1944/1945 maandenlang het front heeft gelegen; de restanten uit die tijd zijn nog overal zichtbaar. Van loopgraven in het Reichswald, de ruïne van het landgoed van Baron van Verschuer tot het Bommenbosje in het Groesbeeks bos. Minder bekend is dat het Ketelwald onderdeel uitmaakte van de Palts van Karel de Grote en dat er in het Ketelwald in het jaar 980 een keizer geboren is. Otto III (980-1002) kwam ter wereld toen zijn moeder keizerin Theophanu onderweg was van Aken naar Nijmegen. De jonge keizer wilde het uiteen gevallen Romeinse Rijk weer tot een geheel smeden en door te huwen met keizerin Zoë van Byzantium het verbinden met het Oost-Romeinse Rijk. Hij heeft zijn ideaal niet kunnen verwezenlijken, want hij stierf aan malaria op 21-jarige leeftijd tijdens een veldtocht naar Rome, terwijl Zoë onderweg was om met hem te trouwen.

Samenwerking voor natuur en mens

Dat samenwerking veel oplevert bleek tijdens het Ketelwaldproject in 2005-2007. De Duits-Nederlandse samenwerking zorgde dat er diverse projecten uitgevoerd konden

worden, zoals het maken van een robuustere verbinding tussen de Jansberg en het Reichswald, de verplaatsing van een deel van het wildraster naar de Nederlandse kant bij De Diepen waardoor edelherten in een stukje Nederland kunnen grazen, heideontwikkeling langs de rand van het Reichswald en een waarschuwingssysteem langs de drukke weg door het Reichswald om aanrijdingen met wild te voorkomen. In de 'Toekomstvisie Ketelwald' die toen geschreven werd staat een flink aantal andere projecten die bijdragen aan de natuurontwikkeling, educatie,

Laat je mening horen!

Het is de bedoeling van de deelstaat Noordrijn-Westfalen om lokaal draagvlak te creëren. Zij doet dat middels een contactformulier op haar website <https://www.nationalpark.nrw.de/kontakt>. Dit (algemene) contactformulier kan tot het eerste kwartaal 2024 ingevuld worden. Daar kun je aangeven waarom je er voorstander van bent dat het Reichswald een Nationaal Park wordt, of juist niet. Daar kun je ook je voorkeur aangeven voor een grensoverschrijdend Nationaal Park.

Voordat de deelstaat een toewijzing kan beginnen, moet de kreis ('regiobestuur') waarbinnen het beoogde Nationaal Park ligt aangeven of ze dit willen of niet. Er is op de website ook een apart deel voor het Reichswald geopend, een online-dialoog waarin burgers met elkaar in discussie kunnen gaan en vragen kunnen stellen. Op die manier hoopt de Kreis Kleve de stemming onder de bevolking te peilen en de voors- en tegen op een rij te krijgen met bijbehorende discussie. Deze online discussie sluit op 22 december 2023. Zie: <https://nationalpark.nrw.de/group/1> Eind maart 2024 moet de Kreis Kleve de deelstaat gedocumenteerd laten weten of ze voorstander is om van het Reichswald een Nationaal Park te maken. Daarna begint de deelstaat met het toewijzingsproces aan een van de maximaal zes kandidaten. Is je Duits niet zo goed om onder woorden te brengen wat je kwijt wilt, dan kun je eerst een Nederlandse tekst schrijven en die online laten vertalen via de website <https://www.deepl.com/nl/> translator. Die levert een prima vertaling die je vervolgens op de Duitse website kunt kopiëren.

recreatie en toerisme. Veel projecten die toen bedacht zijn, zijn inmiddels uitgevoerd. We noemden al het Koningsven, maar ook is er een speelbos voor kinderen gemaakt in het Groesbeeks bos en een wandelroute, 'de Edelhertrail' van Harderwijk naar Monschau die tevens de contouren aangeeft van een mogelijke verbindingroute voor edelherten. Enkele projecten zijn (nog) niet uitgevoerd, zoals het verbinden van oude bossen en het toelaten van edelherten in het Nederlandse deel van het bos. Deze zouden in een (Inter)Nationaal Park 'als vanzelf' gerealiseerd worden.

Ook zal toekenning van de status van (Inter) Nationaal park een flinke impact kunnen hebben op recreatie en toerisme in de streek. Aan de Nederlandse kant is daarover door het natuurbeleid van de afgelopen decennia niets te klagen, de overnachtingsmogelijkheden in de gemeente Berg en Dal zijn flink vergroot. Er is zelfs enige sturing van bezoekers op zijn plaats, maar aan de Duitse kant is zeker nog uitbreiding mogelijk en gewenst. Er zal ook een groot internationaal bezoekerscentrum kunnen komen. Daarnaast zal zo'n nationaal park ongetwijfeld leiden tot nieuwe projectideeën die voor verdere verrijking zorgen.

In samenwerking met onze Duitse partner het NABU Naturschutzstation Niederrhein is de WMG bezig om stakeholders zoals provincies, gemeenten en terreinbeherende organisaties in deze streek te benaderen en enthousiast proberen te maken voor een (Inter)Nationaal park Reichswald/Ketelwald. Natuurmonumenten was meteen enthousiast over het idee en wil graag deelnemen aan het wordingsproces, Staatsbosbeheer heeft het nog in beraad. De voorbereiding van zo'n (Inter)Nationaal Park zal voor bestuurders en ambtenaren aan zowel de Duitse als Nederlandse kant geen eenvoudige klus zijn; bij succes kan het een voorbeeld zijn van geslaagde internationale samenwerking. Het realiseren van een grensoverschrijdend Nationaal Park zou de kroon zijn op ons Ketelwald Project waarin al meer dan 20 jaar geleden het initiatief werd genomen tot internationale samenwerking voor 'natuur over grenzen heen'.

Henny Brinkhof